

ПОРЯТУНОК → ВИЗНАННЯ / ПОСВЯТА → ВИНАГОРОДА. Порівнявши зазначені два різновиди квесту, можемо зробити висновок, що спільним для них будуть слоти фрейму КВЕСТ: ВИПРОБУВАННЯ та ВИНАГОРОДА. Це звучить як висновок, що за всілякі негаразди, труднощі, випробування рано чи пізно вдасться сторицею.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, конденсуючи певні ознаки символу, мотиву й структурного прийому, квест виступає як “текстовий ген” з потужними сюжетотворчими потенціями. Розглядаючи квест як синтагму, що складається з об’єкта та суб’єкта, об’єднаних певним зв’язком, можна дослідити, як у процесі розв’язання відносин між членами синтагми відбувається актуалізація самого фантастичного світу. Подорожі героїв, перетинання ними кордонів, проникнення у приховані локуси, взаємодія з іншими персонажами, послідовне переплетення особистих квестів у межах єдиного метаквесту створюють умови для всебічного висвітлення міфоісторії вигаданого світу, його цілісності та гармонійності. Такий нарративний фрейм, будучи скелетною формою для типових оповідей, пояснень і аргументації, є водночас своєрідною когнітивною структурою, за якою побудовано літературний стереотип. Жанр фентезі як стала мовленнєва форма – це сукупність певних епічних творів, побудованих за принципом прототипу, інваріантну структуру яких можна подати якраз у вигляді такого фрейму. Фрейм-сценарій фентезі – інваріантна структура для розуміння смислу стереотипної нарації, до якої входять концептуальний фрейм фентезі як жанру, нарративний фрейм різновиду класичного фентезі, фрейми репрезентації тексту та інтерпретації дискурсу. Перспективним є подальше поглиблене дослідження прототипних нарративних схем.

Список використаної літератури

1. Василенко А. Середземелля – всесвіт, створений Толкієном / А. Василенко // Дайджест. – 2004. – № 1–2. – С. 140–142.
2. Жаботинська С. А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / С. А. Жаботинська // Мова. Людина. Світ : До 79-річчя професора М. Кочергана : зб. наук. ст. – К. : КНЛУ, 2006. – С. 178–192.
3. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) / О. М. Кагановська. – К. : КНЛУ, 2002. – 292 с.
4. Колесник О. С. Міфологічний простір як об’єкт зіставного дослідження англійської та української мов / О. С. Колесник // Наук. зап. Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Серія: Філол. науки. – Вип. 81 (3). – С. 108–111.
5. Тихомирова О. В. Міфічний квест у літературній спадщині Дж. Р. Р. Толкіна : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Тихомирова. – К. : КНЛУ, 2002. – 238 с.
6. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг ; [пер. с нем. А. М. Ругкевич]. – М. : Renaissance, 1991. – 297 с.
7. Campbell J. The Power of Myth / J. Campbell. – New York : Doubleday, 1988. – P. 11–171.
8. Clute John. The Encyclopedia of Fantasy / John Clute, John Grant. – UK : Orbit, 1997. – 1088 p.
9. Rowling J. K. Harry Potter and the Sorcerer’s Stone / J. K. Rowling. – UK : Scholastic Press, 1998. – 309 p.
10. Tolkien J. R. R. The fellowship of the Ring / J. R. R. Tolkien. – NY : Ballantine Books, 2000. – 479 p.

Статтю подано до редколегії
20.10.2011 р.

УДК 81.111

А. М. Яворська – аспірант кафедри англійської філології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Семантична структура дієслів-членів синонімічних рядів “гнів” / “незадоволення” в сучасній англійській мові

*Роботу виконано на кафедрі англійської філології
ЛНУ ім. І. Франка*

У статті розглянуто семантичну структуру дієслів-членів синонімічних рядів зі спільним понятійним змістом – “гнів” та “незадоволення”. Організовано ієрархічну систему класем, архісем, гіпер- та гіпосем у

межах кожного синонімічного ряду. На основі певних семантичних параметрів зіставлено інтегральні та диференційні ознаки членів рядів.

Ключові слова: компонентний аналіз, лексико-семантичний варіант значення, сема, архісема, класема, гіперсема, гіпосема, субкатегорійна сема, семантичний параметр.

Яворская А. М. Семантическая структура глаголов-членов синонимических рядов “гнев”/ “неудовлетворение” в современном английском языке. В статье рассматривается семантическая структура глаголов-членов синонимических рядов с общим понятийным содержанием – “гнев” и “неудовлетворение”. Организована иерархическая система класем, архисем, гипер- и гипосем в рамках каждого синонимического ряда. На основе определенных семантических параметров сопоставляются интегральные и дифференциальные признаки членов ряда.

Ключевые слова: компонентный анализ, лексико-семантический вариант значения, сема, архисема, класема, гиперсема, гипосема, субкатегориальная сема, семантический параметр.

Yavorska A. M. Semantic Structure of the Synonymic Series of Verbs with the Common Meaning “Anger” and “Annoyance” in Modern English. The article analyzes semantic structure of the verbs denoting *anger* and *annoyance* in the modern English language. The conducted analysis helps to organize hierarchical system of archesemes, classemes, hyper-, hyposemes and other elementary components, their integrative and differential features.

Key words: componential analysis, lexical semantic variant of meaning, seme, archeseme, classeme, hyperseme, hyposeme, subcategorical seme, semantic parameter.

Постановка наукової проблеми та її значення. Антропоцентрична парадигма сучасної науки зумовила посилення наукового інтересу до людини та її мовленнєвої діяльності. Людські емоції, а точніше, їх мовна реалізація також нерідко стає об'єктом досліджень мовознавців. Найвідоміші у цій сфері – М. Г. Апресян, В. І. Болотов, В. І. Шаховський, Г. Х. Шингаров, Дж. Лакофф, А. Вежбицька. Ряд вчених, серед яких В. Є. Ананін, Г. Л. Другова, Є. Ф. Жукова, П. М. Павлова, М. В. Рибокова, М. К. Шаков, вивчали емотивну лексику, тобто таку лексику, емотивний компонент у значенні якої зафіксований у словникових дефініціях.

Подібно до того, як теоретичне знання в лінгвістиці народжується з результатів практичного вивчення окремих мов [9, 7], теоретичне дослідження значення слова, одного з ключових понять лінгвістичної семантики, тісно пов'язане із практичним вивченням окремих лексичних одиниць. Лексичні засоби вираження гніву, незадоволення, роздратування з різних позицій мовознавчих студій розглядалися у дисертаційних дослідженнях Т. М. Яблокової [10] – на основі контрасту гнів–захват; І. Ю. Нікішиної [8] – у рамках когнітивної лінгвістики; А. І. Анфіногенової [2] – у рамках перекладознавства; Т. В. Адамчук [1] – тематизації емоцій в англійській мові.

Детальне дослідження значення слова практично неможливо уявити без застосування компонентного аналізу, який дає змогу розглянути та проаналізувати найменші одиниці польової структури значення слова – семи; порівняти спільні та відмінні семи на основі певних семантичних ознак / параметрів. Тому завдання цієї статті – компонентний аналіз семної структури дієслів-членів синонімічного ряду в межах одного лексико-семантичного варіанта значення, а саме – “гнів” та “незадоволення” (*anger*, *annoy*), побудова ієрархічних відношень сем (гіпер- та гіпосем) у межах членів кожного ряду; пошук інтегральних, а також зіставлення диференційних компонентів значення. Об'єктом дослідження слугували не синонімічні ряди у всій їх поняттєвій різноманітності, а лише їх лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) [7, 48] у значеннях “be / make sb angry”, “be / make sb annoyed”, матеріалом – статті тлумачних словників [11; 12; 13], словників синонімів та тезаурусів [14; 15; 16].

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лексеми *anger*, *annoy* – слова-ідентифікатори, представники головного значення, котрі входять у значення усіх членів рядів. Вони як самостійні лексеми потенційно включають у своє значення семантичні компоненти, притаманні усім членам ряду, та як головні компоненти значення повинні повторюватись у тих чи інших комбінаціях як інваріант усіх членів лексико-семантичної групи [5, 21–22].

Під час аналізу разом зі словами-ідентифікаторами було виявлено 27 членів синонімічного ряду дієслова *to anger* та 41 член синонімічного ряду дієслова *to annoy* (див. табл. 1), 16 із них входять в обидва синонімічні ряди одночасно.

Семантична структура дієслів-членів обидвох синонімічних рядів у межах одного ЛСВ розбивалася на елементарні одиниці значення – семи, які, за В. Н. Ярцевою, вважаємо “граничними одиницями плану змісту” [6, 437]. Семи є елементарними відображеннями різних сторін і властивостей

предметів і явищ дійсності, які вони позначають [6, 437]. І. В. Арнольд аргументує зручність використання терміна “сема”, оскільки він відповідає вимогам “лаконичності та прозорої мотивованості” щодо своєї приналежності до семантики, а також за своєю структурою наділений гарним словотворчим потенціалом (гіпер-, гіпосема, класема, семний склад) [3].

Таблиця 1

Синонімічні ряди дієслів “to anger” / “to annoy”

to anger	aggravate, annoy, antagonize, displease, enrage, exacerbate, exasperate, fret, gall, huff, incense, infuriate, irk, irritate, madden, miff, nettle, offend, outrage, pique, provoke, rage, resent, rankle, rile, vex
to annoy	aggravate, anger, antagonize, beset, bother, bug, chafe, chivvy, devil, displease, disturb, eat into, enrage, exasperate, fret, get at, grate, harass, harry, hassle, infuriate, irk, irritate, madden, molest, nettle, peeve, pester, plague, provoke, rankle, resent, rile, rouse, ruffle, tease, torment, trouble, vex, worry

З огляду на те, як неоднозначно в лінгвістичній літературі називають компоненти значення (семантичний компонент / множник / параметр / ознака / ноєма тощо) [3], варто визначитися з понятійним апаратом, яким послуговуватимемося. Отже, у складі лексичного значення усіх дієслів синонімічного ряду ми виокремили: *класему* (або категоріальну сему) – ядерний компонент значення, який відносить лексему до певного лексико-граматичного розряду [3], *архісему* – на позначення спільної родової семи для усіх членів ряду, *інтегральні* семи – спільні семи для окремих дієслів, *диференційні* семи – розрізнявальні семи, *гіпер-, гіпосеми* (які ще позначають терміном *субкатегорійні* семи, тобто ті, що за ієрархією нашої схеми стоять нижче) – на позначення родо-видових відношень у семній структурі лексем.

Ядерне слово дефініції є носієм категоріального значення, тобто *класеми* (або категоріальної семи) [3]. Класемами синонімічних рядів дієслів на позначення наявності або прояву негативних емоцій є сема “стан”, яку ми позначили маркером “*be*” та сема “дія” (яка викликає емоційну реакцію), позначена маркером “*make*”, що виявляє причинно-наслідкові зв’язки і є фактично маркером каузації – “причинності” за Ш. Баллі [4, 125].

Структуру значень синонімічних рядів дієслова *to anger* представлено такими ядерними гіперсемами: 1) [make sb have a strong *feeling*] – експліцитно наявна у 44 членах ряду; 2) [develop a new *attitude*] – у лексемі *antagonize*; а також 3) [to cause/have a strong *reaction*] – у лексемах *provoke* та *rage*. Субкатегорійними в межах гіперсеми [make sb have a strong *feeling*] є семи *unhappy, impatient, anxious, bad-tempered, annoy, irritate, dislike, worry, dissatisfy, disappoint, outrage, trouble, displease, tire, upset, shock, offend, bitter, hostile*; субкатегорійна сема *unfriendly* гіперсеми [develop a new *attitude*] наявна в лексемі *antagonize*. Найбільш численні – сема *annoy*, експліцитно наявна у 13 членів ряду, та сема *irritate* – у шести. Гіперсеми [to cause / have a strong *reaction*] схематично поділяється на семи “дія” та “стан” (позначені маркерами “to *cause*” та “to *have*” відповідно). Лексема *rage* у своїй семантичній структурі містить маркер прояву емоції (сема *show*) – “to shout angrily at someone” [MEDfAL].

Гіперсеми синонімічного ряду дієслова *to annoy* структуровано так: 1) [evoke/have a feeling of slight anger] (наявна у 10 лексемах – *aggravate, anger, annoy, chafe, displease, exasperate, harass, irritate, provoke, rouse*); 2) [cause a strong reaction] (*provoke, rouse*); 3) [have a negative effect] (*grate*); 4) [behave in a threatening way] (*molest*). У межах поданих гіперсем ієрархічно нижче містяться субкатегорійні семи – начисленніші: *anger* (16 лексем), *irritate* (13 лексем), *bother* (9 лексем), *worry* (8 лексем).

Для зручності опису периферійної області значень введено термін *семантичні параметри*, такі як “*причина (що викликає емоцію)*”, “*інтенсивність*”, “*спосіб дії (подразника)*”, “*тактика*”, “*стилістичний компонент*”, згідно з якими виокремлювалися подальші елементарні семантичні компоненти:

– “*причина*” маркована у таких лексемах як *gall, outrage* та *resent*, що найчастіше використовуються, коли йдеться про *об’єктивну або суб’єктивну несправедливість вчинків / слів подразника*, а коли мається на увазі *resent* – ще й про *відсутність належного ставлення до суб’єкта*: *resent – to experience angry unhappy feelings because you have been treated unfairly or without enough respect* [MEDfAL];

– “*спосіб дії*”, що викликає емоцію, можна поділити на такі субкатегорійні компоненти, як “*довготривалий вплив подразника*” (у лексемах *aggravate, beset, fret, get at, harass, harry, hassle, plague*), “*короткотривалий вплив подразника*” (у лексемі *nettle*) та “*навмисний вплив подразника*” (у лексемах *provoke, torment, molest*);

– “*інтенсивність*” маркована, наприклад, у лексемах *exasperate, enrage, infuriate, madden*, у яких емоція гніву досягає піку;

– “*стилістичний компонент*”: дієслова *displease, exacerbate* та *irk* належать до офіційного стилю, *bug, get at, hassle* – до розмовної лексики, *rage* – до літературно-книжної лексики, а *vex* – застаріле.

Аналіз показав, що архісемою синонімічного ряду дієслова *to anger* є сема “*наявність / прояв сильного почуття*”, яка наявна у семантичному складі кожної лексеми ряду і виражає їх загальне категоріальне значення. Згідно зі словниковими статтями, *to annoy – to make sb slightly angry* [CLD]. Тому, незважаючи на неоднозначне тлумачення лексеми *to annoy*, можемо зробити висновки, що а) відповідно до словникових дефініцій синонімічні ряди цих дієслів відрізняє ступінь інтенсивності (*strong feeling : slight anger*) і б) сема *anger* є їх інтегральною семою, оскільки інгерентно наявна в архісемах обидвох синонімічних рядів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідивши семантичну структуру синонімічних рядів дієслів у межах ЛСВ значення *to anger / to annoy* та організувавши її ядерну та периферійну структури у вигляді ієрархічно побудованої системи гіпер- та гіпосем, семантичних параметрів та елементарних компонентів, бачимо, яка багатокомпонентна й неоднорідна у них структура; у ній може бути закодовано інформацію про суб’єкт / об’єкт дії, причину, спосіб дії, тактику, а також інтенсивність прояву емоції. Подальші перспективи дослідження лексики, що виражає незадоволення та гнів, полягають у поєднанні компонентного, контекстологічного аналізів зі статистичними методами вивчення фактологічного матеріалу.

Список використаної літератури

1. Адамчук Т. В. Тематизация эмоций в тексте: на материале соврем. англ. яз. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. В. Адамчук. – Саранск, 1996. – 189 с.
2. Анфиногенова А. И. Вариативность эмотивных лексем в английских переводах пьес А. П. Чехова : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / А. И. Анфиногенова. – СПб., 2006. – 163 с.
3. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: учеб. пособие / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
4. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
5. Гасько О. Л. Словотворна структура та міжчастининомовний тезаурус лексико-семантичного поля “*strong – weak*” в історії англійської мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Л. Гасько. – Л., 2004. – 222 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / под общ. ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 816 с.
7. Никитин М. В. Лексическое значение слова: структура и комбинаторика / М. В. Никитин. – М. : Высш. шк., 1983. – 127 с.
8. Никишина И. Ю. Выражение концепта anger (“гнев”) в современной английской и американской художественной литературе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / И. Ю. Никишина. – М., 2008. – 173 с.
9. Попова З. Д. Общее языкознание / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : Восток–Запад, 2007. – 410 с.
10. Яблокова Т. Н. Выражение гнева и восторга в современном английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. Н. Яблокова. – М., 2006. – 173 с.
11. Longman Dictionary of Contemporary English [LDCE]. – Pearson ESL, 2006.
12. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners [MEDfAL]. – Macmillan Publishers Limited, 2002.
13. Oxford Advanced Learners Dictionary [OALD]. – Oxford University Press, 2000.
14. Roget’s Thesaurus of English Words and Phrases. – Penguin Books, 2000.
15. The Oxford paperback Thesaurus in clear A-Z form. Creative guide to over 300 000 alternative words / Kirkpatrick B. – Oxford University Press, 1994.
16. Webster’s Dictionary and Thesaurus. New revised and explained edition. – Copyright Landoll, Inc. 1993.

Статтю подано до редколегії
11.11.2011 р.